

VÝVIN FILOZOFICKEJ ANALÝZY V ANALYTICKEJ FILOZOFII

FRANTIŠEK MIHINA

Súčasná buržoázna filozofia sa viac ako kedykoľvek predtým vyznačuje neobvyčajnou pluralitou smerov, škôl a filozofických prúdov. Jedno z najvýznamnejších miest medzi nimi patrí už niekoľko desaťročí tzv. *analytickej filozofii*, ktorá zapusila hlboké korene predovšetkým v Anglicku a v Spojených štátoch amerických, ale nielen tam.

Analytická filozofia predstavuje široký a rôznorodý prúd buržoáznej filozofie 20. storočia. „Špecifickou črtou všetkých prúdov a škôl filozofie analýzy, zvláštnosťou, ktorá dáva vedcovi možnosť vzťahovať ich na jeden filozofický smer, je skutočne to, že prijali tézu o možnosti riešiť filozofické problémy pomocou analýzy jazyka (nech už sa chápe ako prirodzený, alebo umeľý) a v súvislosti s tým viac či menej jasne vyjadrené „antimetafyzické“ zamierenie.“¹ Primárnym záujmom filozofie analýzy je analýza jazykových antít.

Analytická filozofia prešla niekoľkými vývinovými štádiami — logický atomizmus (Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein), logický empirizmus (Rudolf Carnap, ...), logický pozitivizmus v anglickej filozofii v tridsiatych a štyridsiatych rokoch (A. J. Ayer, ...), lingvistická filozofia (J. Wisdom, J. L. Austin, J. O. Urmson, ...) — a vďaka striktnému empirizmu a odmietavému vzťahu (aspoň proklamovanému) k metafyzike dosiahla značnú popularitu. Napriek existencii rôznych analytických prúdov a filozofov, myšlienkovito nezjednotených a sčojacich častokrát na protikladných stanoviskách, všetky analytické smery a ich predstavitelia majú niečo spoločného. Spája ich jedno slovo, ktoré je pre všetkých charakteristické — *analýza*.² Analýza dáva názov celému tomuto hnutiu. Názvom sa zdôrazňuje nielen metóda, ktorú analytická filozofia používa, ale aj skutočnosť, že celá filozofia je práve touto metódou. Vzťah k analýze je rozhodujúce pre zaradenie filozofického prúdu do analytickej filozofie.

Chápanie analýzy je u samých analytických filozofov od jej uvedenia do filozofie až po súčasnosť nejednotné. Nikdy nebola vypracovaná jednotná *teória* filozofickej analýzy a tento nedostatok nepriamo zapríčiňuje i nejednotnosť analytickej filozofie. Trochu zjednodušene môžeme povedať, že koľko je predstaviteľov jednotlivých prúdov analytickej filozofie toľko je i druhov filozofických analýz, ktoré používali (G. E. Moore, B. Russell, L. Wittgenstein, G. Ryle, R. Carnap, J. L. Austin a i.).

Naším cieľom je načrtnúť vývin filozofickej analýzy a poukázať na niektoré kritické momenty z hľadiska marxistickej filozofie.

¹ LEKTORSKIJ, V. A.: Súčasná analytická filozofia. Voprosy filosofii, 2, 1971, s. 87.

² STRAWSON, P. F.: Construction and Analysis. In: The Revolution in Philosophy, London 1957, s. 97—110.

Snahou každého uvažujúceho človeka je nájsť a používať také pojmy, ktoré by — podľa jeho názoru — adekvátne vyjadrovali svet. Niektorí filozofi sa domnievajú, že pojmy hovorového jazyka sú síce vhodné na komunikáciu, ale nespĺňajú kritérium adekvátneho odrazu sveta, čo vedie k ich odmietaniu a zámeně s inými pojmami. Kri.ický postoj k hovorovému jazyku je dôsledkom tejto skutočnosti. Prirodzený, hovorový jazyk sa považuje za vhodný na to, aby vyjadroval stanoviská zdravého rozumu, zdravého zmyslu, ktorý sa spája s každodenným videním sveta. To sa však pokladá za ilúziu, ktorá sa nezhoduje so skutočnosťou.

Predstavitelia analytickej filozofie odmietajú toto stanovisko. Stojac pred tým istým problémom hovoria, že ťažkosti filozofov sú spôsobené nesprávnou interpretáciou pojmov, že „filozofi nesprávne chápu obsah týchto pojmov“.³ Nahrádzanie jedných pojmov druhými nevedie k pozitívnym výsledkom. Jedine efektívnym postupom je presná a úplná analýza jazykových entít, ktorá vedie k ich hlbšiemu pochopeniu, a tým aj k lepšiemu porozumeniu skutočnosti. Preto je filozofická analýza pre filozofov-analytikov ich najvážnejšou úlohou. Toto je stanovisko analytickej filozofie.

V tomto postoji je implicitne obsiahnuté nebezpečenstvo, ktoré sa neskoršie prejavilo v prácach filozofov analytickej školy. Úsilie porozumieť skutočnosť prostredníctvom analýzy jazykových entít ich priviedlo k preceneniu významu výskumu jazyka, k zvrátenému chápaniu vzťahu jazyka a skutočnosti a k svojráznej mytologizácii jazyka. Marxistická filozofia sa nestavia a priori proti filozofickému skúmaniu jazyka. Naopak. Jazyk však nie je a nemôže byť hlavným problémom filozofie. To vyplýva z nášho chápania filozofie. Prehrešenie proti tejto zásade považujeme za principiálny nedostatok analytickej filozofie, z ktorého vyplynul aj jej osud.

Spomenuli sme už, že neexistuje jednota v chápaní analýzy medzi predstaviteľmi analytickej filozofie. Jednotné je iba prioritné postavenie analýzy ako metódy filozofického skúmania u väčšiny analytických filozofov. Analýza sa stáva najvyšším filozofickým princípom, ktorý má pomôcť urobiť „revolúciu“ vo filozofii a nahradiť nepo.čnú metafyziku predchádzajúcej filozofie. Využívajúc analýzu ako metódu výskumu, sľubujú si od nej jej praktici objavenie najjednoduchších a najvernejších daností, na ktorých možno založiť našu predstavu o svete. Analýza má odstrániť a objasniť tie tvrdenia predanalytickej filozofie, ktoré predstavovali akési filozofické „hádanky“.

Historicky na prvom mieste stojí G. E. Moore (1873—1958). Mal veľký vplyv na začiatok analytického hnutia. Jeho cieľom bolo dosiahnuť terminologickú jasnosť. Pri riešení filozofických problémov používal metódu analýzy a patrila k nej najväčším praktikom. Nepatrí medzi teoretikov analytickej metódy vo filozofii, ale jeho vplyv ako praktika je badateľný u jeho žiakov. Preňho „analýza nie je programom, ale praktickou činnosťou“.⁴ Nediskutoval o metóde analýzy,

³ URMSON, J. O.: The History of Philosophical Analysis. In: RORTY, R.: The Linguistic Turn, Chicago 1967, s. 294.

⁴ AYER, A. J.: The Revolution in Philosophy, London 1957, s. 98.

ale dával prednosť samému analyzovaniu. Nikdy neurobil túto metódu explicitnou.

G. E. Moore vychádza z tzv. „zdravého zmyslu“ (common sense). „Moje stanovisko spočíva v tom, že považujem názor zdravého zmyslu na svet v základných črtách za celkom pravdivý.“⁵ Odtiaľ vyplýva i snaha neprekračovať hranice prirodzeného jazyka pri uskutočňovaní filozofickej analýzy, ako aj negatívny vzťah k akýmkoľvek umelým modelom jazyka. Úlohou analýzy nie je objavovanie nových faktov o svete, ale *osvetľovanie* pojmov, pojmová analýza. „Definovať slovo nie je kognitívna aktivita, je to konvenčné rozhodovanie o tom, ako sa má slovo používať.“⁶ Nejde o skúmanie povahy skutočnosti, ale o prenikanie k významu slov a výpovedí hovorového jazyka, čo len zdôrazňuje lingvistickú povahu vecí. Filozofia v takomto ponímaní nie je poznávaním, ale rozhodovaním o používaní slov. Neexistuje niečo také ako „filozofické poznanie“, pretože filozofia nepoznáva svet, ale sa iba vyjadruje o používaní jazykových termínov. Moore však analýzu nepovažuje za čisto lingvistickú záležitosť, uňho má analýza vždy aj ontologickú povahu. Uskutočňuje sa takýmto spôsobom: Vetu alebo jednotlivé slová, ktoré sa vzťahujú na ten istý predmet, objasňujeme v procese analýzy inými vetami alebo slovami. Objasňovaná i objasňujúca veta musia byť významovo ekvivalentné, alebo v druhej vete musí byť explicitnou aspoň jedna nejasnosť, ktorá bola skrytá verbálnou formou v prvej vete. Pokračuje sa dovtedy, kým sa z objasňovanej vety neodstránia všetky nejasnosti. Analýza je takto druhom prekladu alebo reformulácie v rámci toho istého jazyka. Kritériom správneho chápania jazyka je Moorovi zdravý rozum, východiskom teoretický predpoklad, že každú vetu prirodzeného jazyka možno konečne analyzovať, čo znamená nájsť takú vetu, v ktorej sú odhalené všetky nejasnosti prvej vety. Nejde len o redukciu zložitých elementov reči na jednoduché, ale skôr o pretavovanie verbálnej formy viet ordinárneho jazyka.

G. E. Moore sa mýlil tam, kde si myslel, že je najsilnejší. Zdravý rozum dáva do protikladu vedeckému a filozofickému mysleniu. V základe zdravého rozumu leží presvedčenie o nezávislosti vonkajšieho sveta od vedomia. To je správne. Zdravý rozum však nie je schopný vyriešiť zložité filozofické problémy, na jeho pôde takéto problémy vôbec nevznikajú. „Descartes svojho času založil novú filozofickú tradíciu, snažiac sa pochybovať o všetkom. Moore však založil novú filozofickú tradíciu, stroho odmietajúc pochybovať o čomkoľvek.“⁷ Avšak to, čo zdravý rozum považuje za nepochybné, nemusí takým byť a zvyčajne ani nebýva. Kult zdravého zmyslu preceňuje jeho miesto v poznávaní. Obraz sveta vybudovaný na základe *sensus communis* sa nelíši od vedeckého obrazu sveta iba nepresnosťou. Moore však tvrdí, že „naše poznanie nemôže prekročiť rámec obsahu, ktorý je daný súhrnom významov každodenného

⁵ Contemporary British Philosophy, 1, 1925, s. 206. Cit. z knihy: BEGIAŠVILI, A. F.: Metod analíza v sovremennoj buržoaznoj filosofii, Tbilisi 1960, s. 169.

⁶ PAP, A.: Elements of Analytic Philosophy, New York 1949, s. 445.

⁷ GELLNER, E.: Words and Things, London 1959; rusky preklad Slova i veščí, Moskva 1962, s. 120.

jazyka⁸ alebo jazyka zdravého rozumu, za ktorý pokladá prirodzený jazyk. Preto zdôrazňovanie jeho analýzy.

Pojem jazykovej analýzy nie je nový v dejinách filozofie. Už antickí filozofi (Sokrates, Platón, Aristoteles...) robili pojmovú analýzu základných kategórií svojej filozofie. Analytickí filozofi sa vo vzťahu k analýze odlišujú od ostatných filozofov tým, že analýzu postavili do centra svojej pozornosti. Zhodne vyhlasujú, že úlohou filozofie nie je skúmanie extralingvistických entít, ale analýza jazyka (prirodzeného alebo umelého). L. Wittgenstein to vyjadruje i za väčšinu ostatných: „Cieľom filozofie je logické objasňovanie myšlienok. Filozofia nie je učenie, ale činnosť. Filozofická práca pozostáva v podstate z vysvetlení. Výsledkom filozofie nie sú „filozofické výroky“, ale objasnenie výrokov. Filozofia má objasňovať a presne ohraničovať myšlienky, ktoré sú inakšie akoby temné a hmlisté.“⁹

Spolu s G. E. Moorom sa o vznik a rozvoj analytickej filozofie zaslúžil aj B. Russell (1872–1970). Russell je presvedčený, že „vplyv jazyka na filozofiu bol prenikavý a temer nepostrehnuteľný“.¹⁰ Prenikavý v tom, že formulovanie filozofických teórií sa robí na pôde toho-ktorého jazyka a je ním ohraničené, a nepostrehnuteľný v tom, že filozofi si častokrát neuvedomovali charakter spojenia medzi jazykom a skutočnosťou, o ktorej hovorili. Podľa Russella „filozofi spravidla veria, že tento vplyv jazykových foriem na nich nepôsobí, ale väčšina z nich, ako sa mi zdá, sa v tomto ohľade mylí“.¹¹ Uvedomenie si tejto závislosti vedie k analýze, ktorá je — podľa Russella — prostriedkom, pomocou ktorého sa môžeme vyhnúť chybám svojich predchodcov. Bol prvým, kto celú svoju pozornosť obrátil na túto metódu a urobil ju vlastnou metódou filozofie. Patrí k jej najväčším praktikom, a na rozdiel od svojich filozofických teórií, bol jej verný po celý život. Analýza sa stáva základnou metódou filozofie, ktorá má byť principiálne odlišná od predchádzajúcej metafyzickej a školskej filozofie.¹² „Každý ozajstný filozofický problém je problémom analýzy.“¹³ Úlohou analýzy je úprava viet na ich správnu logickú formu. Russell nie je iba brilantným praktikom (logickej) analýzy, ale aj jej teoretikom.¹⁴

Na rozdiel od Moora, Russell nepovažoval hovorový jazyk za objekt filozofickej analýzy. Jeho cieľom (ako u „raného“ Wittgensteina) je ideálny jazyk, ku ktorému sa dostal pod vplyvom Leibniza a vlastných výskumov v matematike a logike.

Russellovu logickú analýzu môžeme stručne charakterizovať ako metavedeckú

⁸ LEKTORSKIJ, V. A.: Problém subjektu a objektu v buržoáznej filozofii, Bratislava 1972, s. 79.

⁹ WITTEGENSTEIN, L.: Tractatus Logico-Philosophicus, 4, s. 112.

¹⁰ RUSSELL, B.: Logika, jazyk a veda, Praha 1967, s. 208.

¹¹ Tamže, s. 209.

¹² Reprezentatívnymi príkladmi uskutočňovania analýzy sú napr. jeho knihy Analysis of Mind (1921), Analysis of Matter (1927), Our Knowledge of the External World (1914).

¹³ RUSSELL, B.: My Philosophical Development, London 1959, s. 264.

¹⁴ Svoju koncepciu analýzy vykladá v článku Vedecká metóda vo filozofii v knihe RUSSELL, B.: Mysticism and logic and other Essays, London 1954.

skúmanie, ktorého cieľom je objasňovanie jednotlivých viet a termínov nášho poznania. Predmetom analýzy nie sú objekty skutočnosti. Tie skúmajú prírodovedné disciplíny, ktoré rozširujú naše poznanie. „Naše skúmanie sa musí začínať skúmaním slov a potom syntaxe.“¹⁵ Podľa tejto teórie (analytická) filozofia nemusí a ani nemôže ísť k samým objektom; skúmanie jazyka vedie priamo a isto ku skutočnosti. Tu sa najlepšie prejavuje idealistický charakter analytickej filozofie. Z začať skúmanie výskumom slov samo osebe nie je chybou, ak by sa od slov pokročilo ku skúmaniu vecí. Nedostatkom takéhoto ponímania filozofie je skutočnosť, že sa transcenzus od slov k veciam nerobí a zotrváva sa vo svete pojmov.

Reprezentatívnym príkladom analýzy B. Russella je jeho teória deskripcií, ktorá mala vyriešiť pomocou logických prostriedkov tzv. paradox existencie. Napr. vety „Guľatý štvorec neexistuje“, „Neexistuje zlatá hora“ a pod. hovoria o neexistujúcich predmetoch, ktoré však predsa len nejakým spôsobom existujú, ak sa o nich vo veľa hovorí. Podstatou tohto paradoxu je zámena skutočnej a ideálnej alebo fiktívnej existencie. Úlohou analýzy je presne ich oddeliť. V analytickej praxi to potom vyžaduje nahradiť predmet, vec, osobu, ktorej sa pripisuje neexistencia a ktorá vystupuje ako subjekt vo výroku, opísaním jeho vlastností. Namiesto subjektu vystupuje premenná a predchádzajúci subjekt je nahradený opisom jeho vlastností. Pridaním vhodného kvantifikátora sa proces analýzy končí. Namiesto prechádzajúceho odmietania existencie predmetu, veci, osoby dostávame odmietanie spojenia určitých vlastností. Russell dochádza k názoru, že v logike nemožno narábať „neexistovaním“ ako predikátom. Zmyslom teórie opisov je zmena formy viet, presnejšie preformulovávanie viet na vety s logicky presnou formou, a tým odstránenie nebezpečenstva nesprávnych záverov o existencii subjektu viet, ktoré sme analyzovali. V takto formulovaných vetách sa už nehovorí o predmetoch, ale o vlastnostiach, ktoré sa už nehovorí o predmetoch, ale o vlastnostiach, ktoré sa vzťahujú na premennú. Podobné postupy sú v logike možné. Russell (i jeho pokračovatelia) avšak neoprávnene zovšeobecňuje použitie filozofickej analýzy. Za neexistujúce predmety nepovažuje len také, ako guľatý štvorec, zlatá hora alebo Rusalka, ale všetky, ktoré nám nie sú známe z priameho poznania. „Každá veta, ktorú môžeme pochopiť, musí sa skladať výlučne z elementov, ktoré poznáme z bezprostredného oboznámenia sa.“¹⁶ Všeobecné propozície treba zmeniť na singulárne. Vyplýva to z jeho teórie významu, podľa ktorej významom mena je jeho nositeľ. Celé naše poznanie musíme zredukovať na danosti bezprostrednej skúsenosti, čo vedie k subjektívnemu idealizmu, pretože sa vychádza z predpokladu, že všetky naše poznatky o materiálnom svete musíme redukovať na naše pocity. Russell vytyčuje tzv. princíp analýzy, podľa ktorého každý výrok, ktorému chceme porozumieť, musí sa skladať z prvkov, o ktorých máme bezprostrednú skúsenosť.¹⁷ Je to teória krajného empiricko-nominalisticky ponímaného odrazu. Súhlasíme s názorom M. S. Kozlovovej,

¹⁵ RUSSELL, B.: *Inquiry into Meaning and Truth*, New York, 1940, s. 11.

¹⁶ RUSSELL, B.: *Problems of Philosophy*, 1912, s. 98.

¹⁷ RUSSELL, B.: *Problémy filosofie*, Praha 1927, s. 59.

podľa ktorého „logická teória opisov B. Russella sa zosúva na nominalistické, empirickopozitivistické názory v duchu machizmu“¹⁸.

Uvedomujeme si, že týmto sa problematika Russellovej filozofie nevyčerpáva. Naším cieľom bolo poukázať na jej niektoré aspekty, ktoré mali vplyv na rozvoj analytickej filozofie. B. Russell a L. Wittgenstein sa všeobecne považujú za duchovných otcov analytického hnutia vo filozofii a v týchto súvislostiach im patrí naša pozornosť.

* * *

L. Wittgenstein je ojedinelým zjavom vo filozofii 20. stor. Je iniciátorom logického pozitivizmu i súčasnej lingvistickej filozofie, dvoch filozofických smerov, ktoré prevládali v buržoáznej filozofii v posledných desaťročiach. My sa zameriame na jeho teóriu filozofickej analýzy, ktorá má ústredné postavenie v jeho filozofii raného obdobia, rozpracovanej v *Logicko-filozofickom traktáte*.

Kľúčom na pochopenie sveta je pre Wittgensteina jazyk, ktorý je začiatkom a základom ľubovolnej úvahy o skutočnosti. Priorita jazyka sa prejavuje vo všeobecnom filozofickom princípe odvoditeľnosti štruktúry sveta zo štruktúry jazyka matematickej logiky. Jazyk je hranicou filozofie a cezeň sa usudzuje o mimojazykovej skutočnosti. Uvedené skutočnosti priviedli Wittgensteina k tzv. logicko-lingvistickému solipsizmu alebo k jazykovému antropocentrizmu. Jazyk a jeho logicko-filozofická analýza sú fundamentálnymi prostriedkami filozofie.

Pre Wittgensteina filozofia nie je osobitnou vedou, ale analýzou výrokov, a preto nie teóriou, ale činnosťou. Vzniká z potreby usporiadať naše pojmy a slúži na spresnenie jazyka a na vybudovanie ideálneho jazyka. Funkciou analýzy je rozklad všetkých deskriptívnych komplexných výrokov na elementárne propozície a týchto propozícií na ich konečné časti, z ktorých sú zložené. Analýza sa končí dosiahnutím konečných jednoduchých častí sveta (simples). Je založená na tzv. princípe extenzionality, podľa ktorého každý výrok je buď logicky jednoduchá propozícia, alebo pravdivostná funkcia takýchto propozícií. Dosiahnutím jednoduchých častí zložitých výrokov sa analýza môže ukončiť, pretože práve tieto jednoduché časti predstavujú vo vetách to, čo sú jednoduché časti vo svete.

Wittgensteinova filozofická analýza je úzko spätá s jeho teóriou odrazu, resp. obrazovou teóriou jazyka. Z tvrdenia štrukturálnej podobnosti medzi konfiguráciou objektov vo faktoch a konfiguráciou mien vo vetách vyplýva pre filozofickú analýzu možnosť využiť tento princíp izomorfie na ciele filozofického výskumu. Štruktúru atomárnych faktov sveta možno poznať zo štruktúry jazyka, lebo majú rovnakú logickú formu. „Výrok *ukazuje* logickú formu skutočnosti. Poukazuje na ňu.“¹⁹ Logická forma viet sa však neukazuje vo svojej hovorovej podobe, vo vetách prirodzeného jazyka. Je v nich ukrytá a treba ju odhaliť. Na to má slúžiť logická analýza týchto viet a konštruovanie ideálneho jazyka.

¹⁸ KOZLOVA, M. S.: *Filosofija i jazyk*, Moskva 1972, s. 77.

¹⁹ WITTGENSTEIN, L.: *Tractatus Logico-Philosophicus*, 4, s. 121.

O tom, či je možné skonštruovať ideálny jazyk, prebiehali dlhé diskusie. Sám Wittgenstein sa zriekol tohto programu svojej mladosti vo *Philosophical investigations* (Filozofických skúmaníach). Vypracoval celkom inú teóriu jazyka a významu. Avšak pre filozofickú analýzu, o ktorej tu hovoríme, mali plány konštruovania ideálneho jazyka základný význam. Skúmaním logicky dokonalého jazyka je možné vyjadrovať sa o ontologickej štruktúre sveta. Zostalo však len pri projektoch a takýto jazyk nikdy nebol skonštruovaný. Okrem toho „logicky dokonalý jazyk sa nemôže využiť ako prostriedok na filozofický výskum, pretože o nijakom jazyku nemožno vedieť, či je „ideálnym“ na uskutočnenie takéhoto cieľa“.²⁰ Zostalo pri projektoch a odhliadnuc od možného metodologického užitku, celý tento široko vyhlasovaný plán sa stal minulosťou. Nemalú zásluhu na tom má sám Wittgenstein, ktorý sa odvrátil od plánov konštruovania ideálneho jazyka v prospech výskumu prirodzeného jazyka v druhom období svojej filozofickej tvorby.

Kritika L. Wittgensteina je zamierená v uvedených súvislostiach predovšetkým na jeho idealizmus. Svet nemožno skúmať prostredníctvom jazyka, ale výlučne skúmaním sveta samého, jedine obrat k samým veciam môže viesť k úspechu. Analýza jazyka nám môže pomôcť zdokonaľiť nástroj, pomocou ktorého hovoríme o svete a komunikujeme medzi sebou, ale nemôže suplovať výskum sveta. Tu sa začína Wittgensteinov omyl (ale nielen jeho) a ním je ohraňovaná i poznávací hodnota jeho filozofických teórií.

G. E. Moore, B. Russell a L. Wittgenstein majú výnimočné postavenie v dejinách filozofickej analýzy. Sú jej iniciátormi a ich pokračovatelia (C. D. Broad, S. Stebbing, J. Wisdom, G. Ryle, J. L. Austin, ...) sa pridŕžali vždy tej či onej stránky analýzy, rozpracovanej už v dielach klasikov analýzy. Ich ponímanie analýzy však nemožno redukovať na Moora, Russella alebo Wittgensteina. Filozofická analýza prekonáva istý vývin a v období, o ktorom tu hovoríme, spájajú sa s ňou isté nádeje. Principiálne však existovali iba dve možnosti, spojené buď s prirodzeným jazykom, alebo s konštruovaním umelých jazykov. Po istom čase praktikovania analýzy sa ukázalo, že jediným výsledkom pokusov o privedenie jednotlivých analýz k uspokojivému zakončeniu bolo hlboké rozčarovanie. Teoreticky výsledkom analýzy mali byť zjednodušené vety, výroky a jednotlivé pojmy. Cieľom analýzy bolo preformulovávanie záhadných, nejasných filozofických výpovedí do viet, ktorých forma by zabezpečovala pochopenie pôvodne nejasných výpovedí. Avšak priviesť analýzu do takéhoto konca sa nedarilo a ťažko bolo možné „prekladať“ jednu propozíciu do druhej, jasnejšej. Prirodzený jazyk odolával úsiliu zjednodušiť ho a pokusy skonštruovať ideálny jazyk stroskotávali. Zostalo iba pri náčrtoch a ďalších pokusoch. V tejto situácii sa objavili otázky o *objekte a technike* filozofickej analýzy. J. Austin a G. Ryle (i niektorí ďalší) sa priklonili k zachovaniu prirodzeného jazyka ako objektu filozofickej analýzy, ale k zmene koncepcie, povahy a techniky analýzy. R. Carnap, W. Quine a ďalší odmietli pri-

²⁰ COPI, I.: *Language, Analysis and Metaphysical Inquiry*. V knihe: RORTY, R.: *The Linguistic Turn*, London 1967, s. 130.

rodzený jazyk ako objekt analýzy, ale snažili sa zachovať formu a cieľ analýzy. Aj naďalej sa orien'tujú vo svojich prácach na analýzu, ktorú chápu ako konštruovanie umelých jazykových modelov. Zostávajú verní matematickej logike, ktorá sa pokladá za najvhodnejšieho pomocníka filozofického analytika. Geograficky sa tieto dve školy viažu na Anglicko (Austin, Ryle) a Spojené štáty americké (Carnap, Quine).

* * *

Predstavitelia logického empirizmu (neopozitivismu alebo logického pozitivizmu) spájali svoju predstavu o filozofii výlučne s analýzou zvláštného druhu. Domnievali sa, že ich túžba po zvedčení filozofie sa uspokojí tým, ak predmetom filozofického skúmania urobia jazyk jednotlivých vied. Louis Rougier tvrdí, že „filozofia sa môže stať vedou, ak si zvolí za predmet samu vedu a za metódu logický rozbor jej pojmov, viet, teórií a dôkazov“.²¹ Nepochybujeme o tom, že jazyk vedy si zaslúži takúto pozornosť filozofov, že ho možno a treba skúmať v rámci teórie poznania, ale odmietame redukovanie predmetu filozofie na túto oblasť. Hlavný predstaviteľ logického empirizmu R. Carnap na mnohých miestach svojich prác vyhlasuje, že filozofiu treba nahradiť logikou vedy, to znamená, logickou analýzou viet vedy, pretože nemá prostriedky, ako sa dostať ku svetu, k ontologickým výpovediam o svete. To je, ako zhodne tvrdia, záležitosťou empirických vied. Filozofická (logická) analýza má poslúžiť ako užitočný prostriedok v boji logických empirikov proti metafyzike, ktorú považovali za hlavné zlo predchádzajúcej filozofie. Zaujímajú sa nie o skutočnosť, ale o jej vedecký opis. Teória poznania sa mení na preverovanie poznatkov a výrokov špeciálnych vied pomocou logickej analýzy a metódy empirickej verifikácie. Opakuje sa tu Wittgensteinova chyba v podobe preceňovania racionálneho stupňa poznania. Podobne ako celá analytická filozofia, empirici vychádzajú zo snahy eliminovať nesprávne usudzovanie o štruktúre sveta v dôsledku nesprávnej interpretácie štruktúry jazyka.

Teraz si všimnime podrobnejšie koncepciu logickej analýzy R. Carnapa, uznávaného predstaviteľa logického pozitivizmu. Svoju koncepciu logickej analýzy vypracúva v knihách *The Logical Syntax of Language* (1934) a *Philosophy and Logical Syntax* (1935). Máme na mysli tzv. syntaktické obdobie jeho tvorby a formálne, syntaktické traktovanie logickej analýzy, ktoré neskôr (r. 1942) rozšíril o sémantický aspekt v knihe *Introduction to Semantics*.

Logická analýza je tesne spojená s princípom verifikácie, ktorý bol jedným zo základných postulátov logických pozitivistov v období práce Viedenského krúžku. Jej úlohou je nájsť metódu verifikácie výroku, ktorý analyzujeme. Ak si uvedomíme, že treba preanalyzovať „všetky poznatky, všetky tvrdenia vo vede a v každodennom živote...“,²² potom treba uznať, že si Carnap

²¹ ROUGIER, L.: Allocution du Congrès. Actes du Congrès international de philosophie scientifique, 1935, Paris 1936, s. 7–8; cit. podľa: HRUŠOVSKÝ, I.: Kapitoly z teórie vedy. Bratislava 1968, s. 26–27.

²² CARNAP, R.: Filozofia a logická syntax. Antológia z diel filozofov. Logický empirizmus a filozofia prírodných vied, Bratislava 1968, s. 266.

vvtýčil nemalú úlohu. Nazdával sa, že výsledkom filozofickej (logickej) analýzy bude striktné oddelenie metafyzických, t. j. mimoskúsenostných výrokov, ktoré nemajú zmysel, pretože sa nenašla metóda ich verifikácie. Postupom času sa však ukázalo, že možnosť úp'nej verifikácie je len výnimočná, a preto tento princíp bol vystriedaný rôznymi oslabenými variantmi a princípom falzifikácie.

„Zovšeobecňujúc z Hilbertovej matematiky, Carnap charakterizoval logickú syntax jazyka ako čisto formálnu teóriu jazyka“,²³ ktorá určuje pravidlá tvorenia výrazov jazyka a upravuje vzťahy medzi nimi. Syntaktická analýza jazyka vedy (logická syntax jazyka) sa snaží prekladať do tzv. formálneho modu reči, teda na syntaktické vety všetky tie pseudoobjektové vety, ktoré sa nelíšia od syntaktických viet formálneho modu reči obsahom a náplňou, ale formou, a v dôsledku svojej formy zvädzajú k nesprávnym úsudkom. Pseudoobjektové vety (vety materiálneho modu reči) sa svojou formou podobajú reálnym objektovým vetám a obsahom syntaktickým vetám.²⁴ Carnap sa nazdáva, že mnohé filozofické problémy a nekonečné diskusie vznikali používaním materiálneho modu reči (pseudoobjektových viet) tam, kde išlo o syntaktické vety. Preklad do relevantného formálneho spôsobu reči všetkých pseudoobjektových viet má ukončiť nielen logickú analýzu týchto viet, ale aj zbytočné filozofické spory. Používanie formálneho modu reči, ku ktorému vedie logická analýza, je najlepšou prevenciou pred upadnutím do filozofických sporov o rôznych pseudootázkach (napr. spor medzi fenomenalizmom a realizmom). To je názor R. Carnapa. V skutočnosti sa však nič nerieši, ale iba odsúva mimo hraníc nevpovozitivistickej orientovanej filozofie.

Okrem už spomínaného zjednodušeného redukovania logickej analýzy na syntaktiku, čo si uvedomil neskôršie aj R. Carnap, dopĺňujúc ju sémantikou, to znamená, teóriu skúmajúcou vzťahy medzi jazykovými výrazmi a extralingvistickými objektmi, zúžené ponímanie filozofie ako gnozeológie a tejto ako časti logickej syntaxe priviedlo logických empirikov do slepej uličky. Snaha o exaktnú vedeckú metódu vo filozofii a prevzatie ideálu z logiky a matematiky, resp. matematickej logiky, vedie ku kognitívnej sterilite filozofických výpovedí a k úp'nému odtrhnutiu od skutočnosti. Aj pre filozofiu musí platiť, že ak chce vypovedať o skutočnosti, o objektívnej realite, musí sa obracať k nej samej. Vedecká filozofia nie je taká filozofia, ktorá urobí z jazyka vedy svoj predmet, ale taká, ktorá — obracujúc sa k vede — vyjadruje objektívne zákonitosti vývinu.

* * *

Analytická filozofia je vďačným objektom záujmu historika filozofie. Mení sa rýchlo a prenikavo a sledovanie jej genézy poskytuje bohatý výskumový materiál. V pozadí zmien koncepcií analytickej filozofie je vždy zodpovedajúca

²³ Encyklopédia of Philosophy, New York, London 1967, heslo „Analysis“, s. 94—107.

²⁴ Príklady jednotlivých druhov viet i ukážky prekladu pseudoobjektových viet do formálneho modu reči sú uvedené v *Antológii z diel filozofov, Logický empirizmus a filozofia prírodných vied*, Bratislava 1968, s. 289.

zmena v ponímaní filozofickej analýzy ako metódy výskumu. Kritické stanovisko k vlastnej metóde eo ipso znamená odmietnutie filozofickej koncepcie, s ktorou bola spojená. Metóda výskumu je organickou súčasťou jednotlivých škôl analytickej filozofie.

Medzi analytickými filozofmi niet jednotného názoru na vývinové stupne filozofickej analýzy. Väčšina sa však zhodne na stanovisku, že možno spoľahlivo určiť štyri etapy:²⁵

- a) klasická analýza — G. E. Moore, B. Russell,
- b) konštruovanie umelých jazykov — Wittgenstein v *Tractatus Logico-Philosophicus*, R. Carnap, W. Quine, . . . ,
- c) Wittgenstein vo *Philosophical Investigations*,
- d) Oxfordská škola — J. L. Austin, P. Strawson, G. Ryle,
- e) ostatné prúdy lingvistickej filozofie.

O prvých dvoch koncepciách sme už hovorili a venovali sme sa každej osobitne. Teraz sa budeme zaoberať koncepciou analýzy „neskorého“ Wittgensteina, ktorú rozpracoval vo *Philosophical Investigations* (Filozofických skúmaniach), a na neho nadväzujúcou Oxfordskou školou lingvistickej analýzy, ktorá je posledným slovom súčasnej anglickej filozofie.

Filozofické skúmania predstavujú súhrn náhľadov na jazyk, vzťah jazyka a skutočnosti a filozofiu. Na rozdiel od *Traktátu* sú napísané voľne, bez snahy o prísnu logickú strohosť. Niektorí filozofi (napr. P. Strawson a ďalší) považujú túto Wittgensteinovu posmrtné vydanú knihu (r. 1953) za geniálne dielo, ktoré dôrazne prehlbuje „revolučnosť“ analytickej filozofie, iní (napr. B. Russell a G. Bergman) sa nazdávajú, že znamená „úsťup od serióznych výskumov“ a je prejavom autorovej „intelektuálnej degradácie“. Autor sám ich (*Filozofické skúmanie*) pokladá za kritickú reakciu na *Traktát*.²⁶ Obe knihy sa od seba odlišujú predovšetkým teóriou jazyka, čo má základný význam pre ponímanie filozofickej analýzy. Podľa *Traktátu* je jazyk formálnym logickým kalkuлом a jeho najdôležitejšou charakteristikou je izomorfia logickej štruktúry jazyka a skutočnosti a z toho vyplývajúca možnosť skúmať skutočnosť prostredníctvom jazyka, resp. filozoficko-logicky ho analyzovať. *Filozofické skúmanie* sú oveľa skeptickejšie. Konštruktivistické snahy o ideálny jazyk sa považujú za neuskutočnený a neuskutočniteľný sen. Teória jazyka je charakterizovaná pluralistickým názorom, podľa ktorého existuje veľké množstvo jazykov-hier, a ideálny jazyk *Traktátu* je iba jednou jazykovou hrou medzi mnohými. Prirodzený jazyk (každý národný jazyk) je zložený podľa tejto Wittgensteinovej teórie z množstva jazykových hier, ktoré sa menia podľa jednotlivých životných situácií.²⁷ Jazyk je „neskorému“ Wittgensteinovi formou ľudského života, výlučne ľudskou aktivitou, a tak táto aktivita, rozpadá sa na veľký počet „hier“, vzájomne neredukovateľných jazykov. Neplatí naďalej princíp izomorfie jazyka a skutočnosti. Skú-

²⁵ URMSON, J. O.: The History of Analysis, v knihe: RORTY, R.: The Linguistic Turn, Chicago and London 1967, s. 294–301.

²⁶ WITTGENSTEIN, L.: Philosophical Investigations, Oxford 1968, X.

²⁷ Niektorí Wittgensteinovi pokračovatelia nepoužívajú termín *jazyková hra*; napr. G. Ryle používa termín *kategória jazyka*, F. Waismann dáva prednosť termínu *jazykové vrstvy*.

manie jazyka, jeho filozofická analýza nás nevedie ku tkutočnosti, ale „ponecháva všetko tak, ako je.“²⁸ Odmieťa sa analýza významu termínov, pretože lokalizovanie významu slov do ríše bytia sa pokladá za omyl. Namiesto analýzy významu nastupuje analýza použitia výrazov, viet jazyka. Pragmatický pohľad na jazyk sa prejavuje v zdôrazňovaní použitia výrazov v jednotlivých jazykových hrách. Všetky jazykové hry sú na rovnakej úrovni, neexistuje medzi nimi hierarchia a vyjadrujú len rôznorodosť ľudských aktivít. Nie sú od seba vzájomne striktné oddelené alebo izolované, existujú medzi nimi rôzne spojenia, ktoré sú výrazom rovnakého alebo podobného používania niektorých slov v rôznych jazykových hrách. Napriek tejto skutočnosti však nie je možné objaviť všeobecné črty používania slov v rôznych jazykových vrstvách. Imperatívom *Filozofických skúmaní* je návrat k prirodzenému jazyku, ku ktorému sa *Traktát* obracal s dešpekтом a ktorý sa naďalej nemá považovať za chudobnejší variant umelého, ale skôr naopak. Pre ponímanie filozofickej analýzy jazyka to znamená nie nahrádzať analyzovaný výrok výrokom formalizovaného jazyka, ale „preorientovať sa na detailný opis rozmanitých typov faktického používania jazyka, všetkých tých rozmanitých významov, v ktorých sa používajú alebo môžu byť použité pojmy zaujímajúce filozofov a logikov“.²⁹ Hľadanie ekvivalentov analyzovaných pojmov vo formalizovanom jazyku je vystriedané empirickým opisom všetkých možných použití daných pojmov, viet a výrokov, pretože vraj neexistuje nesprávne používanie jazyka. Každé použitie je správne, pretože odráža reálne fungovanie prirodzeného jazyka v spoločnosti. Prirodzený jazyk obsahuje veľké množstvo spôsobov použitia jednotlivých svojich prvkov a hľadanie týchto spôsobov je primárnou úlohou analytického filozofa. Zdôrazňované hľadanie rôznych použití jednotlivých slov je pre Wittgensteina a iných lingvistických filozofov dôležité z toho dôvodu, že pre nich nie je význam slova niektorý reálny objekt, ale spôsob použitia slova v určitom kontexte.

Pre „neskorého“ Wittgensteina (aj ostatných lingvistických filozofov) bolo dôležité porozumieť prirodzenému jazyku. Veril, že tradičné problémy filozofie vznikli z jeho nepochopenia a štúdium prirodzeného jazyka má eliminovať tento druh omylov. Nesprávne používanie niektorých slov prirodzeného jazyka vedie k metafyzickým výpovediam, ktoré lingvistickí filozofi pokladajú za pseudoprobémy. Filozoficko-lingvistická analýza používania slov odstraňuje nevhodné použitia, ktoré sú zdrojom metafyzických výpovedí. Do procesu analýzy nevchádzajú všetky slová prirodzeného jazyka, ale len tie, ktoré sú zdrojom filozofických diskusií, ktorých výklad sa v dejinách filozofie menil (napr. slová „skutočnosť“, „existovať“, „vedieť“, „byť“...). Umelé jazyky so svojím úsilím o jednoznačné traktovanie významu slov nemôžu nahradiť vnútornú rôznorodosť hovorového jazyka, a tým sa líšia od skutočného jazyka. Objektom filozofickej analýzy sú preto pojmy hovorového jazyka a cieľom rozšírenie zdanlivo jednoznačných výrazov na variantu ich všetkých použití. Výsledkom analýzy má byť porozu-

²⁸ Tamže, aforizmus 124, s. 49.

²⁹ KURAJEV, V. I.: Formalizacija jazyka nauki i filozofskoje issledovanie; v knihe: Filosofija, metodologija, nauka, Moskva 1972, s. 100.

menie skutočnému jazyku v jeho mnostrannosti a významovej mnohoznačnosti, ktorá zodpovedá rozmanitosti prejavov ľudského života.

Filozofická analýza „neskorého“ Wittgensteina je založená na heterogeneite pojmov hovorového jazyka a predpokladá možnosť explicitne sa vyjadrovať v jednotlivých jazykových hrách (alebo v jazykových vrstvách alebo kategóriách jazyka). Porozumieť slovu znamená poznať, ako sa používa a ako funguje v jednotlivých prípadoch ľudskej činnosti. Wittgenstein a jeho pokračovatelia (G. Ryle, J. Widom, J. Strawson, J. L. Austin, ...) sa nazdávali, že pozorné štúdium používania slov vo všetkých kontextoch umožní zbaviť sa chýb minulosti vo filozofii. Lingvistická analýza a porovnávanie so všeobecným zmyslom a faktami prostredníctvom analýzy ordinárneho jazyka je liekom, ktorý vylieči „chorú“ (rozumej neanalytickú a presnejšie nelingvistickú) filozofiu.

Dialektický materializmus nepovažuje jazykovú analýzu za všemohúci prostriedok filozofie. Naopak, takáto analýza je iba doplnujúcou, spresňujúcou činnosťou filozofa, ktorou sa jeho aktivita nevyčerpáva. Jazyk ako prostriedok komunikácie sa môže stať zdrojom omylov v našom usudzovaní o skutočnosti, nositeľom rôznych skreslení a pod., ale to je nevyhnutným prejavom jeho dialektiky protirečivého charakteru. Nie však základným prejavom a odstraňovanie negatívnych stránok jazyka jeho analýzou nemôže byť jedinou úlohou filozofie, ale len filozofie jazyka, ktorá je súčasťou teórie poznania. Táto námietka je adresovaná nielen Wittgensteinovi, či už „ranému“ alebo „neskorému“, ale všetkým analytickým filozofom, ktorí sa snažili odstrániť z oblasti skúmania filozofie mimojazykovú oblasť.

Vývin analytickej filozofie nadobudol v súčasnosti niektoré nové črty. Analýza má špecifický lingvistický charakter a často je ťažké určiť, či sa ešte pohybuje na pôde filozofie. Tento trend v jej vývine predstavuje tzv. „lingvistická filozofia“ alebo „filozofia prirodzeného jazyka“ či „filozofia lingvistickej analýzy“. Existujú dve školy lingvistickej analýzy, tzv. „Cambridge School“ a „Oxford School“. Obe sú reakciou na predchádzajúci vývin analytickej filozofie a obe sa hlásia k Wittgensteinovi a jeho *Skúmaniam*, pričom filozofi z Oxfordu považujú za svojho predchodcu i G. E. Moora. Tak ako ostatné smery analytickej filozofie, aj lingvistická filozofia je všeobecne charakterizovaná prenesením ťažiska zo všeobecných gnozeologických problémov na konkrétne formy a prostriedky analýzy jazyka, v danom prípade prirodzeného jazyka.

Lingvistická filozofia vychádza z názoru, že stará filozofia je patológiou jazyka, že filozofické problémy sú výsledkom jeho nepochopenia. Filozof v ich ponímaní je diagnostikom a terapeutom omylov predchádzajúcich filozofov. Funkciou filozofie, podobne ako u „neskorého“ Wittgensteina, je analyzovanie termínov prirodzeného jazyka, ktoré má odhaliť zdroje omylov v podobe nesprávnych generalizácií a chybných filozofických výpovedí. „Toto je teória filozofie nočného strážnika: filozofia nemusí prinášať svoj vlastný pozitívny vklad, ale je povinná byť vždy na stráži proti možným zneužitiam, ktoré by boli prekážkou správneho poznania a viedli by k zmätkom.“³⁰

³⁰ GELLNER, E.: Words and Things, London 1959, cit. z ruského prekladu GELLNER, E.: Слова и вещи, Moskva 1962, s. 35.

Vo vzťahu k ambíciám vedeckosti svojej filozofie je príznačný postoj „neskorého“ Wittgensteina, ktorý sa vzdáva nároku považovať svoju filozofiu za vedu, prípadne filozofa — lingvistického analytika — za vedca. V tomto názore sa s ním zhodujú aj ostatní lingvistickí filozofi. „Treba povedať, že naša analýza nemôže byť vedecká“ — hovorí L. Wittgenstein vo svojich *Philosophical Investigations* a pokračuje: „V našich úvahách nemôže byť nič hypotetické. Musíme odstrániť všetko vysvetľovanie (explanation) a nahradiť ho opisovaním. Opisovanie získava svoju schopnosť objasňovať, teda svoj cieľ, z filozofických problémov. Tieto problémy, pravda, nie sú empirické; riešia sa skôr nazeraním do práce nášho jazyka, a to takým spôsobom, aby sme spoznali túto prácu. . . Problémy sa neriešia dodávaním novej informácie, ale usporiadaním toho, čo sme vždy poznali. Filozofia je bojom proti očareniu rozumu jazykom.“³¹

Reprezentatívnym lingvistickým filozofom a súčasne hlavou Oxfordskej školy je J. A. Austin (1911–1960). Podobne ako ostatní jeho druhovia protestuje proti akejkoľvek nelingvistickej metóde riešenia filozofických problémov. Hovoriť o svete znamená pre nich hovoriť o vhodnom jazyku.

J. L. Austin sa líši od väčšiny analytických filozofov charakterom svojho vzdelania, ktorý mal nemalý vplyv na koncepciu jeho analýzy. Na rozdiel od Russella, Wittgensteina, Carnapa . . . nie je matematikom, logikom alebo prírodovedcom, ale lingvistom a klasickým filológom a jeho činnosť vo filozofii je poznamenaná touto skutočnosťou — myslel ako filológ. D. Pears hovorí o Austinovej „etrémnej citlivosti k jazyku, ktorá bola podstatnou pre robenie filozofie jeho spôsobom . . .“,³² čo sa potom prejavilo v detailnom štúdiu hovoreného jazyka.

J. L. Austin vychádza z dvoch predpokladov: a) nevyhnutnou podmienkou ľubovoľného druhu filozofovania je predbežné vyčerpávajúce a metodické štúdium jednotlivých spôsobov všeobecného používania slov v oblasti daného problému (napr. vôle, spravodlivosti . . .); b) multiplicita najjemnejších rozdielov vo všeobecnom používaní slov osvetľuje filozofické spory minulosti a pomáha ich odstraňovať. Nevypracoval vlastnú metódu filozofickej analýzy, pretože filozofiu považoval za množstvo od seba nezávislých pátraní, ktoré nemajú ten istý cieľ a „len nepravdepodobne sú vedené tou istou metódou“.³³ Preto hovoríme skôr o technike uskutočňovania lingvistickej analýzy. Nie je záležitosťou jedného filozofa — analytika. „Austin súkromne vyjadril vieru, že široký, kooperatívny, centrálny riadený projekt lingvistickej analýzy by mohol viesť k solídnym výsledkom a že nekontrolovaný súkromný podnik dokáže len veľmi málo.“³⁴ Skupina ľudí sa najskôr dohodne o oblasti diskusie, napr. o probléme práva. Potom sa vytvorí slovník tejto oblasti tak, že sa preskúmajú dostupné materiály, kde sa o zvolenej problematike hovorí v ľubovoľných súvislostiach,

³¹ WITTGENSTEIN, L.: *Philosophical Investigations*, Basil Blackwell Oxford 1968, aforizmus 109, s. 47.

³² PEARS, D.: *An Original Philosopher*, v knihe: *Symposium on J. L. Austin*, s. 49–58.

³³ Tamže, s. 76.

³⁴ HAMPSHIRE, S., AUSTIN, J. L.: v knihe: *Symposium on J. L. Austin*, s. 33–48

a vyhľadajú sa všetky slová týkajúce sa oblasti diskusie. Vhodné sú rôzne slovníky (Austin používal *Little Oxford Dictionary*), štúdium nefilozofickej literatúry (napr. právnickej, ekonomickej, historickej), počúvanie rozhlasu a pod. Potom nasleduje druhé štádium, v ktorom si účastníci analýzy vymýšľajú najrôznejšie príbehy a snažia sa v nich používať slová, ktoré sú predmetom analýzy (napr. slobodná vôľa, poznanie, „chcieť“ ...). Volia sa také príbehy, v ktorých možno použiť kritické termíny, a potom také, v ktorých to nie je možné. Snahou zúčastnených je dosiahnuť zhodu v názoroch na použitie analyzovaných slov. Takouto analýzou prechádzajú i tradičné filozofické pojmy a práve v nej sa má preukázať správnosť alebo nesprávnosť ich použitia. Všeobecným cieľom lingvistickej analýzy daného druhu je čo najpresnejšie a najjemnejšie objasniť skúmané slová.

Austinovi samému bolo ľahostajné, či ho budú pokladať za filozofa, alebo lingvistu. Rozhodnúť sa nie je jednoduché. Na rozdiel od Wittgensteina, Austin sa zaujímal o skúmanie jemných významových rozdielov slov pre ne samy a aplikáciu výsledkov analýzy na tradičné filozofické problémy považuje za vedľajší produkt tohto postupu. Jeho detailná, veľmi precízna a vytrvalá analytická prax, častokrát bez zjavnej súvislosti s problémami filozofie, zapríčinila rozšírenie mienky, že lingvistická filozofia sa stáva triviálnou lexikografiou. Austin reprezentuje pád analytickej filozofie do tzv. „lingvistickej smrti“ a filozofia v jeho ponímaní je skôr špeciálnou lingvistickou disciplínou, ako filozofiou. Traktovanie filozofie ako terapeutickej misie spôsobuje negatívne chápanie funkcie analytickej filozofie, čím sa filozofia zbavuje možnosti pozitívnych obsahových výpovedí o svete. Filozofia je umŕtvená vo svojráznej profylaktike správneho používania slov a jazyka.

V Oxfordskej škole dosahuje lingvistická analýza hranice svojej evolúcie.³⁵ V nej sa prejavuje najväčší odklon analytickej filozofie od skutočnej filozofickej problematiky a uvedomenie si tejto skutočnosti sa odzrkadľuje aj na súčasných tendenciách vývinu filozofickej analýzy. Možno pozorovať obrat k návratu k filozofii a odmietnutie redukcie filozofie na otázky analýzy jazyka. Filozofická, logická či lingvistická analýza sa stáva len inštrumentom filozofie, nie samou filozofiou. Túto tendenciu v najnovšej analytickej filozofii reprezentujú napr. F. Waismann, M. J. Charlesworth, P. F. Strawson, Hampshire a iní.

* * *

Marxisticko-leninská filozofia strikčne odmieta názor, že jazyková analýza je identická s filozofiou. Filozofia sa zaoberá jazykom, ale nepokladá ho za vyčerpávajúci objekt svojej výskumnej aktivity. Medzi jazykom a filozofiou sú mnohé vzťahy, ktoré filozofia v záujme svojho napredovania nemôže ignorovať. Logika, matematická lingvistika a kybernetika spolu s filozofickou analýzou pozitívnych vied odкрýva nové stránky týchto vzťahov.³⁶ Avšak zdôrazňujeme,

³⁵ CHARLESWORTH, M.: *Philosophy and Linguistic Analysis*, Pittsburgh. Dequesne University Press 1959, s. 169.

³⁶ NARSKIJ, I. S.: *Filosofskie problemy jazyka*. *Filosofskie nauki*, 1968, 4, s. 67—77.

že zložité problémy, ktoré s'oja pred filozofiou súčasnosti, nemôžu sa vyriešiť len filozofickou analýzou jazyka. Hlavné filozofické problémy jazyka môžu byť:³⁷

a) pôsobenie historicky sa rozvíjajúcich jazykov na štruktúru ľudského myslenia všeobecne a na filozoficko-teoretické myslenie osobitne;

b) pôsobenie rozvíjajúceho sa ľudského poznania a sociálnych vzťahov na štruktúru a sémantiku jazykov všeobecne a na terminologické systémy filozofických koncepcií osobitne;

c) gnozeologické korelácie spoločenskej, logickej a systematickej funkcie národných jazykových štruktúr, ako aj problém „výnamu“;

d) korelácie jednotlivých metód filozofickej analýzy jazyka a lingvistickej analýzy filozofických systémov.

Marxisticko-leninská filozofia odmieta stotožňovanie filozofie a jazykovej analýzy, ale neodmieta jazykovú analýzu. Pokladá ju za potrebnú a užitočnú, nie však všemohúci prostriedok zdokonaľovania a výskumu jazyka. Zmysel pre mieru vo vzťahu k výskumu jazyka je pre ňu charakteristický.

РАЗВИТИЕ ФИЛОСОФСКОГО АНАЛИЗА В АНАЛИТИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ

Франтишек Мигина

Аналитическая философия относится к наиболее видным направлениям современной немарксистской философии. Она представляет собой широкое и разнородное течение буржуазной философии 20-го века, репрезентированное множеством известных философов и целым рядом книжных публикаций и журнальных статей. Марксистская критика этого новейшего направления немарксистской философии является в настоящее время в высшей степени актуальной.

Центральной проблемой всех течений аналитической философии является философский анализ языка, из которого выведено и ее название. До сих пор не была выработана общая концепция философского анализа языка. Изменяется его понимание, техника проведения, изменяется и объект философского анализа. Аналитическая философия является выражением убеждения, что все философские проблемы могут быть решены при помощи анализа языка, который становится универсальным методом аналитических философов.

За свою сравнительно короткую историю аналитическая философия прошла несколько стадий развития. Начало ее связано с именами Дж. Э. Мура, Б. Рассела и Л. Витгенштейна, которые ввели в философию метод философско-логического анализа языка. Вторая стадия — это аналитическая философия в виде логического позитивизма и логического эмпиризма. В ней подчеркивается конструирование искусственных моделей языка, создание идеального языка. В последнее время аналитическая философия развивается в виде так называемой лингвистической философии, которая ориентируется на философский анализ естественного языка, прежде всего на исследование употребления языка.

Положительной чертой аналитической философии является ее интерес к исследованию языка в самых различных аспектах. Отрицательной чертой этого философского направления является абсолютизация ориентации философии на исследование языка, вытекающая

³⁷ Там же, с. 67—77.

из радикальной редукции предмета философии к языку (языку науки или естественному языку). Марксистская критика направлена именно на это обстоятельство, а марксистская философия строит философию языка как составную часть своей активности, которая, однако, не исчерпывает всех ее интересов.

DEVELOPMENT OF PHILOSOPHICAL ANALYSIS IN ANALYTICAL PHILOSOPHY

František Mihina

Analytical philosophy belongs to the most important trends of contemporary non-marxist philosophy of the 20th century represented by a lot of well-known philosophers and by a number of book publications and magazine articles. The marxist critique of this newest trend in non-marxist philosophy is the most topical now.

What is the central problem of all streams of analytical philosophy is the philosophical analysis of language, from which also its name has been derived. So far no uniform conception of the philosophical analysis of language has been elaborated. Its apprehension, the technique of operation, and even the object of philosophical analysis have been changing. Analytical philosophy expresses the conviction that all philosophical problems can be solved by means of the analysis of language, which becomes thus a universal method of analytical philosophers.

Analytical philosophy has passed, in its relatively short history, through several stages of development. Its beginning is connected with the names of G. E. Moore, B. Russell and L. Wittgenstein, who introduced the method of philosophical-logical analysis of language into philosophy. The second stage is analytical philosophy in the form of logical positivism and of logical empirism. Here the constructing of artificial language models and the creating of ideal language are being emphasized. Recently, analytical philosophy has been developed in the form of so called linguistic philosophy, which is aimed at philosophical analysis of natural language, first of all at an investigation of the use of language entities.

The interest in an investigation of language in various aspects is a positive feature of analytical philosophy. What is a negative feature of this philosophical trend is an absolutization of the orientation of philosophy towards the research of language, resulting from a radical reduction of the object of philosophy to the language (be it the language of science or the natural language). The marxist critique is directed just at this fact and the marxist philosophy builds up the philosophy of language as a part of its activity, which, however, does not exhaust its whole interest.